

การธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวด : พื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรม
The Identity of Isan Thae Preaching Retention in the Bun Phawet Tradition :
A Cultural Prototype Area

เสกสรรค์ สนวา^{1*} และ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์²

Seksan Sonwa^{1*} and Pongsawut Rachjun²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด²

Assistant Professor Dr., Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University¹

Assistant Professor, Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: seksan@reru.ac.th

วันที่รับบทความ: 29 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 5 ตุลาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 7 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์รูปแบบ เทคนิค และวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด 2. สังเคราะห์กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด และ 3. สร้างรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 คน ได้แก่ กลุ่มพระนักเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 5 รูป กลุ่มประชาชนหรือเยาวชน จำนวน 10 คน กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา จำนวน 10 คน และกลุ่มนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานพุทธศาสนา จำนวน 5 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการวิจัย พบว่า 1. รูปแบบ เทคนิค และวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ การเทศน์แบบลำผะเหวดและการเทศน์แหล่ประยุกต์ ส่วนเทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ดมี 5 ลักษณะ ได้แก่ (1) รูปแบบการแสดงธรรมะ (2) เทคนิคการสื่อสาร (3) ปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง (4) แก่นสาระแห่งธรรมะ และ (5) สื่อการเทศน์หรือศิลป์แสดง 2. กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน ประชาชน (2) การบันทึกองค์ความรู้การเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวด (3) การสืบทอดและการสืบสานการเทศน์แหล่ (4) การปฏิบัติจริงในงานบุญผะเหวด และ (5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ 3. รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า มีรูปแบบสำคัญ 6 มิติ ได้แก่ (1) มิติการธำรงรักษา (2) มิติของการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา (3) มิติการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าประเพณีและวัฒนธรรม (4) มิติด้านการบริหารและการจัดการ (5) มิติด้านพื้นที่ต้นแบบ และ (6) มิติด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

คำสำคัญ: การธำรงรักษา, อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม, ประเพณีบุญผะเหวด

Abstract

The purposes of this research were to: 1. analysis of the model, techniques, and methods of Isan Thae preaching in Bun Phawet tradition, Roi Et province, 2. synthesize of the process for the identity of Isan Thae preaching retention, Roi Et province, and 3. create the Cultural Prototype of Phawet tradition, Roi Et province. This qualitative research study, with data collected through interviewing of 30 key informants, including: 1. a group of 5 of Isan-style Buddhist sermon chanters, Arts and Culture Journal of the Lower Moon River Vol. 14 No. 3 (September – December 2025)

2. a group of 10 local residents and youth, 3. a group of 10 local scholars, community leaders, and religious leaders, and 4. a group of 5 scholars or officials from the Office of Buddhism, selected through purposive selection, with the data analyzed by content analysis and validated through triangulation. The research results were concluded as follows: 1. the model, techniques, and methods of Isan Thae Preaching in Bun Phawet tradition, Roi Et province can be categorized into two major forms: Lam Phawet preaching and adapted Isan Thae preaching. The techniques and methods of Isan Thae preaching in the Bun Phawet festival in Roi Et Province can be further classified into five characteristics: (1) model of delivering Dhamma, (2) communication techniques, (3) interaction with the audience, (4) the essence of the Dhamma, and (5) preaching style or performance artistry, 2. the process for the identity of Isan Thae preaching retention, Roi Et province was found to consist of five steps: (1) raising awareness of the values of tradition and culture among youth and the community, (2) documenting the body of knowledge on Isan Thae preaching in the Bun Phawet tradition, (3) transmission and continuation of Thae preaching, (4) actual practice in the Bun Phawet festival, and (5) building networks of cooperation, and 3. the model for developing Roi Et Province as a cultural prototype area for the Bun Phawet tradition was identified in six dimensions: (1) the dimension of preservation, (2) the dimension of knowledge and wisdom transmission, (3) the dimension of value creation for traditional and cultural products, (4) the dimension of administration and management, (5) the dimension of prototype area development, and (6) the dimension of stakeholder participation.

Keywords: Retention, Cultural Prototype, Bun Phawet Tradition

บทนำ

“การเทศน์แหล่อีสาน” ถือเป็นศิลปะการเทศน์ที่ผสมผสานระหว่างการแสดงธรรมและท่วงทำนองลำพื้นบ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยมีลักษณะเด่นคือ การใช้จังหวะและทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ทำให้เกิดความไพเราะและเข้าถึงจิตใจผู้ฟัง การเทศน์แหล่ไม่เพียงแต่เป็นสื่อในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่ยังสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมและค่านิยมของชาวอีสาน เช่นเดียวกับการเทศน์แหล่อีสานเรื่อง “พระเวสสันดรชาดก” ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลต่อชาวพุทธและเป็นวรรณคดีอีสานที่ได้รับการยกย่องและนิยมฟังกันมากที่สุด เพราะการเทศน์เรื่องนี้ช่วยให้คติธรรมสอนใจ ให้แนวความคิดและปรัชญาชีวิตแก่ชนทุกระดับ ทุกศาสนาและสะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อประเพณี (พระครูสุตสารพิมล (พิมพ์ ป.), 2549 อ้างถึงใน พระบรรจบ ชีรวีโส (ศรีแพงมน), 2549 : 20) การเทศน์แหล่พระเวสสันดรชาดกจึงถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวอีสาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับฮีตสิบสอง คองสิบสี่ โดยเฉพาะในช่วงงาน “บุญมหาชาติ” หรือ “บุญผะเหวด” ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้น โดยเชื่อกันว่า ผู้ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ภายในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์สูงสุดและอาจได้บรรลุนิพพานในอนาคต นอกจากนี้คำว่า “ผะเหวด” มาจากภาษาอีสาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระเวสสันดร” ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ประเพณีการเทศน์แหล่บุญผะเหวดหรือการเทศน์มหาชาตินั้น ถือเป็นประเพณีท้องถิ่นที่นิยมจัดขึ้นตามหมู่บ้านอันไปตามวิถีของฮีต 12 คอง 14 ประเพณีอีสานที่สืบทอดกันมาโบราณจนถึงปัจจุบันนอกจากนี้ จังหวัดร้อยเอ็ดได้ถือเอาประเพณีบุญผะเหวดเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัด ดังปรากฏในคำขวัญจังหวัดร้อยเอ็ดที่ว่า “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ” จะเห็นได้ว่า ประเพณีบุญผะเหวดเป็นบุญประเพณีอันยิ่งใหญ่และเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปีแล้ว และได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2534 ในสมัยผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดคือ นายสุพร สุภสร จึงได้พร้อมใจกันกับชาวร้อยเอ็ดร่วมกันจัดงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดขึ้นเป็นประจำทุกปีเรื่อยมา (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2564) ในการจัดบุญผะเหวดขึ้นนั้นเกิดจากความเชื่อที่ว่าหาก

บุคคลใดได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งมีคาถากำกับ 1,000 พระคาถา และต้องฟังให้จบภายในวันเดียว และจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง บุคคลนั้นจะได้รับอานิสงส์ลดบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขสงบ และการตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ทั้ง 13 กัณฑ์จะเป็นเหตุให้บรรลุความสำเร็จตามปรารถนา กล่าวคือ (1) เมื่อตายจากโลกนี้แล้วจะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” (2) เมื่อดับขันธไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร (3) เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก (4) เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์ และ (5) ถ้าได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์ จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคลในบวรพระพุทธศาสนา (พระมณีพร ขนติสารโร (ซึ่งรัมย์), 2561) แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้องก็จะลดบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานา ทั้งนี้การจัดงานบุญผะเหวดแต่ละครั้งเป็นงานบุญสำคัญที่ทุกคนในหมู่บ้านได้แรงร่วมใจกันจัดขึ้น ประเพณีนี้ยังแฝงไว้ด้วยความเชื่อหลายประการเข้าไว้ด้วยกัน (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2564) และเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการเผยแผ่ธรรมะมุ่งให้คนศรัทธาและเตือนผู้ฟังให้ตระหนักถึงการดำรงชีวิตตามหลักธรรมในพุทธศาสนา (อนุชา พิมพ์ศักดิ์, 2557) อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพการณ์ของสังคมไทยจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบท ล้วนส่งผลต่อการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การบริโภค การแต่งกาย การสื่อสาร ที่อยู่อาศัย ความเชื่ออาถรรพ์ซึ่งกันและกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงโดยอิทธิพลของสื่อที่ครอบงำ ที่เรียกว่า “ยุคดิจิทัล” ทำให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนจุดวิกฤติวัฒนธรรมของสังคมไทยนับวันจะเริ่มหมดคุณค่า หมดความเป็นไทยแท้ที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นและสืบทอดกันมา นับได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าวิตกและสำคัญยิ่ง หากปล่อยไว้วิถีทางวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาครอบงำ โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือขาดการควบคุมดูแลของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ท้ายสุดสังคมไทยจะไม่แม้แต่ความเป็นไทยเหลืออยู่เลย “อัตลักษณ์ของสังคมไทย” จะไม่มีอีกต่อไป (สนิท สมัตการ และ สุพรรณิ ไชยอำพร, 2538 อ้างถึงใน ประทวน วันนิจ และ มนูญ สอนโพนงาม, 2565) เช่นเดียวกันปัจจุบันการเทศน์แหล่อีสานกำลังจะถูกกลืนเลือนไป เพราะกระแสวัฒนธรรมใหม่ ความท้าทายด้านการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทและแทนที่รูปแบบวัฒนธรรมแบบเดิม ตลอดจนรสนิยมของผู้ฟังเทศน์ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ความนิยมด้านการเทศน์แหล่เริ่มลดลงและมีความเสี่ยงต่อการเลือนจากสังคม เช่นเดียวกับประเพณีการเทศน์แหล่อีสานซึ่งนับวันแทบจะไม่มีปรากฏให้เห็นในชุมชนและหมู่บ้าน การที่ประเพณีบางอย่างเลือนหายไปอาจเกิดจากการขาดจิตสำนึกหวงแหนศิลปกรรมท้องถิ่นและขาดความรู้ในการอนุรักษ์ ขาดความร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกันชุมชนบางแห่งในภาคอีสานที่ไม่ได้จัดประเพณีการเทศน์แหล่บุญผะเหวดขึ้นในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านคิดว่าการจัดประเพณีการเทศน์แหล่บุญผะเหวดต้องมีการเตรียมอุปกรณ์และเครื่องประดับตกแต่งสำหรับการจัดงานจำนวนมาก ประกอบกับเชื่อว่าหากจัดเครื่องประดับตกแต่งไม่ครบจะทำให้เกิดอาเพศกับชุมชนได้ (ชาวบ้าน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กันยายน 2567) ดังนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามสูญหายไปจากสังคม หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมองเห็นคุณค่า และให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นโดยเฉพาะ “การเทศน์แหล่บุญผะเหวด” โดยการส่งเสริม สนับสนุนในด้านความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวและสาระสำคัญของบุญประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสม (กำไลทอง ปันนำ, 2543) รวมถึงการสนับสนุนด้านงบประมาณและอื่น ๆ เพื่อให้วัฒนธรรมและประเพณีคงอยู่ได้อย่างถาวรและต้องพัฒนาจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาประเพณีและวัฒนธรรมให้มีสภาพที่ดียิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจย้อนกลับสู่ชุมชนอย่างมหาศาล ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วการสูญเสียศิลปกรรมจะเกิดขึ้นได้ยาก (ประเวศ วะสี, 2539 : 41)

จากที่กล่าวมาในข้างต้น จึงได้ทำวิจัยเรื่อง “การธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด: การพัฒนาต้นแบบทางวัฒนธรรม” ทั้งนี้ เพื่อช่วยในการอนุรักษ์ สืบสาน และธำรงรักษาอัตลักษณ์ของการเทศน์แหล่บุญผะเหวดให้คงอยู่คู่กับสังคม ชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากฐานสู่ฐานเพื่อความยั่งยืนทางประเพณีและวัฒนธรรมสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ เทคนิค และวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อสังเคราะห์กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการเทศน์แหล่อีสาน

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมมวฑฺฒโน (สีผาแลว) (2564) กล่าวว่า การเทศน์แหล่อีสานถือเป็นการแสดงธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักสำคัญของพระสงฆ์ที่จะต้องมีการถ่ายทอดอุดมการณ์แนวคิดในทางพระพุทธศาสนาสู่ประชาชน ซึ่งพระนักเทศน์ต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่จะต้องแสดง ตลอดจนมีความสามารถในการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจเนื้อหาที่พระนักเทศน์ได้ดำเนินการแสดงตามนิทานธรรมะ การเทศน์แหล่อีสานจึงกลายเป็นสื่อกลางที่สำคัญผ่านการใช้เสียงผสมทำนองเทศน์แหล่อีสานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระนักเทศน์แต่ละคน

วิเชียร แสนมี (2560) กล่าวว่า ความเป็นมาของการเทศน์แหล่อีสานสามารถสรุปได้ 1) ด้านอายุของการเทศน์แหล่ ไม่ต่ำกว่า 100 ปี คำนวณจากอายุของอาจารย์ที่เคยสอนเทศน์แหล่ 2) ด้านผู้สืบทอด มีลักษณะถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ด้วยปากต่อปากโดยไม่มีการจดบันทึกและครูบาอาจารย์ก็ไม่ได้เล่าให้ฟัง และ 3) ด้านประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นอดีตถึงปัจจุบัน ประเพณีจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

จึงสรุปได้ว่า การเทศน์แหล่อีสาน หมายถึง การนำเอานิทานชาดก นิทานธรรมะ มาแสดงในรูปแบบร้อยกรองเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวคติธรรม เน้นเรื่องบาปบุญ การดำเนินชีวิต การให้ทาน รักษาศีล โดยพระนักเทศน์จะเป็นผู้ทำหน้าที่หรือองค์แสดงธรรมในการเทศน์ ด้วยวิธีการใช้น้ำเสียง สีส่า ทำนองของการเทศน์ ก็มักจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับทำนองของการเทศน์และประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญของพระนักเทศน์ในแต่ละรูป ปัจจุบันนี้การเทศน์แหล่อีสานมักจะอยู่ในรูปแบบการเทศน์แหล่ประยุกต์ 3 ธรรมาสัน มีการสมมติตัวละครเพื่อสะกดแก้ผู้ฟังและพระผู้เทศน์ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานและเข้าใจถึงหลักธรรมได้ลึกซึ้งมากขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ

จำเนียร ทรงฤกษ์ (2554) กล่าวว่า การเทศน์มหาชาติเป็นการแสดงถึงการบำเพ็ญบารมีให้เต็มบริบูรณ์ครบทั้ง 3 ชั้น คือ 1) บารมี คือ การให้ทานระดับสามัญ (ทานบารมี) ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทองสมบัตินอกกาย 2) อุปบารมี คือ การให้ทานระดับรอง (ทานอุปบารมี) ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน และ 3) ปรมัตถบารมี คือ การให้ทานระดับสูงสุด (ทานปรมัตถบารมี) ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น บารมีทั้ง 10 บารมี ครบ 3 ชั้นนี้ เรียกว่า “สมดังสบารมี” แปลว่า บารมี 30 ถ้วน

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (2555) กล่าวว่า การเทศน์มหาชาติเป็นการแสดงอมตชาดกประวัติของสมเด็จพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จอุบัติในพระชาติสุดท้าย แล้วตรัสรู้ธรรมอันวิเศษโดยพระองค์เอง ดังนั้น ในพระชาติเป็นมหาเวสสันดรจึงเป็นทั้งการใช้บารมี 10 ประการ และเป็นการสร้างบารมีทั้งสิ้น

จึงสรุปได้ว่า การเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์ผะเหวด เป็นการนำเอานิทานชาดกที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย ซึ่งการเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์ผะเหวดมุ่งเน้นความเชื่อเรื่องการให้ทานเพื่อสร้างบารมี และแฝงด้วยข้อคิดหลักธรรมและมีวิธีระอุตสาหะในการประกอบควรเพียรเพื่อการบรรลุเป้าประสงค์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) กล่าวว่า อัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มคนไม่ได้มีลักษณะคงที่ แต่มีความยืดหยุ่นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทของการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลสามารถเลือกที่จะแสดงออกหรือปกปิดอัตลักษณ์ของตนตามสถานการณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของพหุวัฒนธรรมที่ไม่ตายตัว นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ยังเป็นกลไกสำคัญในการปกป้องสิทธิและตัวตนของบุคคลในสังคมที่มีพลวัตและมีความ

หลากหลายทางพหุวัฒนธรรมก็อาจจะส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อชุมชน และสังคมท้องถิ่นยังคงแสดงออกถึงอัตลักษณ์ร่วมผ่านสถาปัตยกรรมทางศาสนา เช่น ศาลเจ้า วัด หรือศาลผี ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและแสดงถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของผู้คนในชุมชน

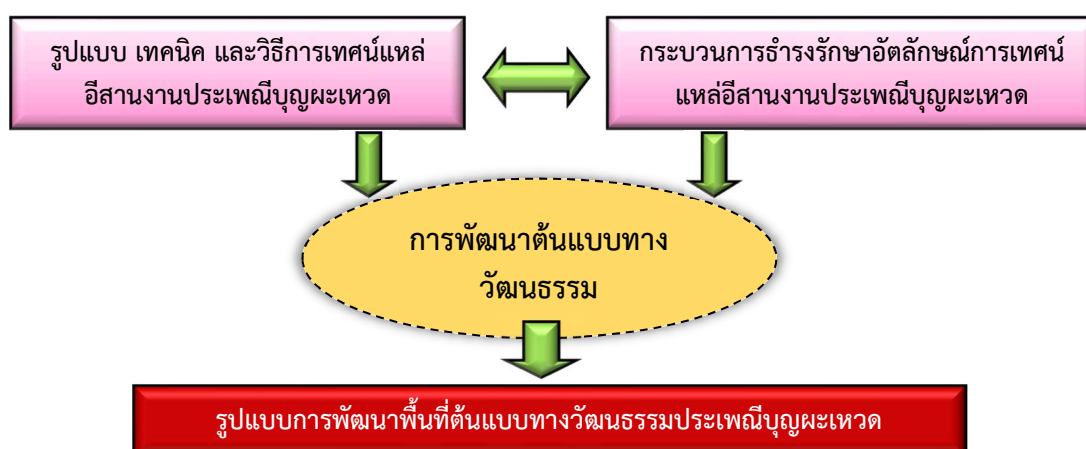
Hall (2003) กล่าวว่า อัตลักษณ์ (Identity) ว่าเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ (Non-fixed) และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Fluid & Dynamic) ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว (Essentialist) แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางวาทกรรม (Discursive Process) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอัตลักษณ์สามารถถูกเปลี่ยนแปลงและต่อรองได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ แนวคิด “Cultural Identity” หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ยังเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการสร้างความหมาย (Meaning-making Process) โดยผู้คนที่ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง

เสริมศักดิ์ ขุนพล (2558) กล่าวว่า อัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ถูกสร้างขึ้นผ่านสัญลักษณ์ คำขวัญ ประเพณี การแต่งกาย ภาษาและสถานที่สำคัญ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในปัจจุบัน ขบวนการสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) มุ่งเน้นการสร้างและแสดงอัตลักษณ์เพื่อเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพัฒนาแนวทางใหม่ของวิถีชีวิตผ่านนวัตกรรมทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ชุมชนใช้เพื่อสร้างความเข้าใจในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตประจำวันของผู้คน

Hawkes (2001) กล่าวว่า ความยั่งยืนทางวัฒนธรรม (Cultural Sustainability) ถือเป็นเสาหลักที่จะช่วยในการพัฒนาวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1. วัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะ เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงและกำหนดวิถีที่สังคมดำเนินไป วัฒนธรรมสะท้อนถึงค่านิยม อัตลักษณ์ และแนวปฏิบัติที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม 2. การบูรณาการวัฒนธรรมกับเสาหลักอื่น ๆ เพราะวัฒนธรรมมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อุตสาหกรรมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว วัฒนธรรมช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ส่งเสริมความหลากหลาย และสร้างความเข้าใจร่วมกัน และวัฒนธรรมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ 3. นโยบายวัฒนธรรมต้องเป็นหัวใจของการบริหารจัดการ เพราะ การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมียุทธศาสตร์ที่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงแค่เศรษฐกิจหรือสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

จึงสรุปได้ว่า การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การอนุรักษ์วัตถุทางวัฒนธรรม การสืบสานอัตลักษณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยผ่านกระบวนการทางสังคมที่ต้องอาศัยพลังจากประชาชน ชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน รวมถึงหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาช่วยกันขับเคลื่อนกิจกรรมและประเพณีให้คงอยู่คู่กับชุมชนและสังคมท้องถิ่นตลอดไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้ระยะเวลาดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2567 ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2568 รายละเอียดและขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

สำหรับการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในครั้งนี้ ได้กำหนดขึ้นโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ได้แก่

1. กลุ่มพระนักเทศน์แหล่อีสาน จำนวน 5 รูป
2. กลุ่มประชาชนหรือเยาวชน จำนวน 10 คน
3. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา จำนวน 10 คน
4. กลุ่มนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานพุทธศาสนา จำนวน 5 คน

สำหรับเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่

1. กลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชน/ พระ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด
2. อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดไม่น้อยกว่า 1 ปีขึ้นไป
3. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสานและ/หรือมีความรู้เกี่ยวกับการเทศน์ผะเหวด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

งานวิจัยนี้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) เพื่อใช้สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวแทนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2. แนวคำถามใช้สำหรับการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 3. การจดบันทึกภาคสนามและ 4. เครื่องมือบันทึกเสียงและภาพเหตุการณ์

การสร้างเครื่องมือการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ 1. สร้างแบบสัมภาษณ์จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์แหล่อีสาน 2. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้มีข้อคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย และ 3. นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงหรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : Index of Item Objective Congruence) ซึ่งมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 - 1.00 ขึ้นไปทุกข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ใช้วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเริ่มจากข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบประเพณีบุญผะเหวด การดำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสาน การพัฒนาต้นแบบทางวัฒนธรรม จากนั้นจึงนำผลสำรวจที่ได้กลับมาพัฒนาแบบสัมภาษณ์ ดำเนินการนัดหมายและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเทศน์แหล่บุญผะเหวด ได้แก่ 1. กลุ่มพระนักเทศน์แหล่อีสาน 2. กลุ่มประชาชนหรือเยาวชน 3. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา และ 4. กลุ่มนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานพุทธศาสนา ส่วนข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากนั้นนำข้อมูลมาจัดกลุ่มและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วดำเนินการยืนยันความถูกต้องของข้อมูลการวิจัยโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน และใช้เวทีคืนข้อมูลการวิจัยเพื่อเป็นการยืนยันผลการวิจัยที่ถูกต้องในพื้นที่วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวคิดของ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรธารณ์, 2555) โดย 1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) 2. การตรวจสอบสามเส้าด้านรวบรวมข้อมูล (Methods Triangulation) การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์พร้อมกัน และ 3. การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุปผ่านผู้ทรงคุณวุฒิและเวทีคืนข้อมูล

ผลการวิจัย

1. วิเคราะห์รูปแบบ เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า คำว่า “บุญผะเหวด” เป็นสำเนียงของชาวอีสานที่มาจากคำว่า “บุญระเวส” หรือ พระเวสสันดร เป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบมา ตามคติความเชื่อของชาวอีสานที่ว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบทั้ง 13 กัณฑ์ ภายในการเทศน์ครั้งเดียว ภายในวันเดียว จะได้เกิดร่วมชาติภพกับพระศรีอริยเมตไตรย โดยบุญผะเหวดนี้จะทำติดต่อกันสามวันวันแรก เป็นวันเตรียม ในวันแรกนี้ ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งศาลาการเปรียญ ให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในป่าเขา โดยนิมโนภาพจากศาลาพระเวสสันดรในป่าวกถ และจากภาพวาดเรื่องราวของพระเวสสันดร วันแรกของงานเรียกว่า “มื่อโฮม” ซึ่งหมายถึง การร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน พอถึงช่วงบ่ายของวันแรก ชาวบ้านจะร่วมกันประกอบพิธีอัญเชิญพระอุปคุต จากแหล่งน้ำนอกหมู่บ้าน โดยการแห่อัญเชิญให้มาอยู่ในหอพระอุปคุตภายในวัดเพราะชาวบ้านเชื่อว่าพระอุปคุตจะช่วยคุ้มครองผู้ที่มาในงานให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ วันที่สอง หรือ “มื่อจัน” ชาวบ้านจะทำพิธีแห่พระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหา ชาลีและชูชก จากชายป่าหรือบริเวณนอกหมู่บ้าน เป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสสันดร ชาวบ้านรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมพิธี มีทั้งการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทาน ฟังเทศน์และแห่พระเวส โดยการแห่ผ้าผะเหวด (ผ้าผืนยาวเขียนภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดร) ซึ่งสมมติเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าสู่เมือง เมื่อถึงเวลาค่ำจะมีเทศน์เรื่องพระมาลัย ในเรื่องพระมาลัยนี้จะแสดงให้เห็นถึงที่มาของประเพณีบุญผะเหวด ส่วนวันที่สาม เป็นงานบุญพิธี เป็นวันที่มีเทศน์เวสสันดรชาดก ชาวบ้านจะร่วมกันตักบาตรข้าวพันก้อน พิธีจะมีไปจนค่ำชาวบ้านจะแห่แห่น พ้อนรำตั้งขบวนเรียงราย นำกัณฑ์เทศน์ กัณฑ์จบ กัณฑ์ตอน มาถวายพระ พระสงฆ์จะเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกจนจบ และเทศน์อาณิสสสังข์อีกกัณฑ์หนึ่งจึงเสร็จพิธี ดังนั้น บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติถือเป็นนิทานชาดกเกี่ยวกับพระชาติสุดท้ายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งชาวอีสานนิยมจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีตามฮีตสิบสองครองสิบสี่ การเทศน์บุญผะเหวดชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะได้บุญมาก เพราะ เป็นบุญเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมี 10 ประการ ได้แก่ ทานบารมี ชาวพุทธจึงถือเป็นอาณิสสสังข์แรงกล้า ถ้าได้ฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดกโดยตลอดยิ่งถ้าได้ฟังคาถาบาลีครบ พันคาถาติดต่อกันไปให้จบในวันเดียวก็จะได้อาณิสสสังข์สูงขึ้นไป (พรชัย ศรีสารคาม, 2538 อ้างถึงใน สมนึก บ่อชน, 2562)

1. รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า แบ่งออกได้ 2 แบบ ได้แก่ การเทศน์แบบลำผะเหวดและการเทศน์แหล่ประยุกต์ โดยนิยมเทศน์แบบ 3 ธรรมาสัน มักจะปรากฏเห็นบ่อยครั้งในชุมชนหรือหมู่บ้านทั่วไปที่มีการจัดงานบุญผะเหวดขึ้น พระนักเทศน์ที่ได้รับการนิมนต์มาเทศน์ก็จะแสดงบทบาทสมมติของแต่ละรูปตามความถนัด เช่น พระเวสสันดร มัทรี ชูชก เป็นต้น แก่นสาระหรือเค้าโครงการเทศน์ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) การเกริ่นนำ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวและสาระสำคัญเพื่อดึงดูดผู้ฟัง 2) เนื้อหา เป็นเรื่องราวที่สอนเกี่ยวกับบาปและบุญ ความกตัญญูกตเวที ซึ่งเป็นแก่นสาระสำคัญของเรื่องราวการเทศน์ และ 3) สรุป เป็นข้อคิดหลักธรรมะที่ได้จากเนื้อเรื่องเพื่อหยิบยกให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ด้านล่างนี้

“...รูปแบบการเทศน์ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของพระนักเทศน์แต่ละรูป ว่าท่านจะถนัดแสดงเป็นตัวละครใดในเรื่อง บางรูปอาจจะมึนน้ำเสียงที่อ่อนหวาน บางรูปเสียงอาจจะฟังแล้วแข็ง ๆ พระผู้เทศน์ก็จะทำการแบ่งหน้าที่ให้กันและกันตามความถนัดและเหมาะสม เช่น พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา และพราหมณ์ชูชก เป็นต้น...” (พระครู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 เมษายน 2568)

2. เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการวิจัย พบว่า เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด มี 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) รูปแบบการแสดงธรรมะ 2) เทคนิคการสื่อสาร 3) ปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง 4) แก่นสาระแห่งธรรมะ และ 5) สื่การเทศน์หรือศิลปะแสดง ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

สาระสำคัญ	เทคนิคและวิธีการเทศน์	ลักษณะที่ปรากฏ
รูปแบบการแสดง ธรรมะ	การเกริ่นนำ การบอกเล่าเนื้อหา และการสรุป	1) การวางโครงเรื่องการเทศน์ 2) การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการแสดงของ พระนักเทศน์ 3) การเทศน์ประยุกต์ 3 ธรรมาสน์
เทคนิคการสื่อสาร	เทคนิคหรือรูปแบบการโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้เข้าใจในตัวละครและเนื้อเรื่อง ผู้เทศน์จึงเป็นผู้ส่งสาร (Sender) เนื้อหาสาระจึงเป็นสารที่ส่งออกไป (Message) และผู้ฟังเป็นผู้รับสาร (Receiver)	1) อารมณ์ขัน 2) อารมณ์เศร้าโศก 3) อื่น ๆ
ปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง	การพูดคุยล้อซึ่งกันและกัน ระหว่างพระนักเทศน์กับพระนักเทศน์ ระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ฟัง	1) กระแทกเสียงดัง ๆ ใส่ไม้ค้ 2) การหัวเราะขำสรวลใส่พระนักเทศน์และหัวเราะใส่ผู้ฟัง 3) การผูกแขนพระนักเทศน์
แก่นสาระแห่งธรรมะ	เนื้อหาธรรมะตามเค้าโครงเรื่องการเทศน์แหล่ผะเหวดหรือการเทศน์แหล่พระเวสสันดรชาดก ครบทั้ง 13 กัณฑ์ 1000 พระคาถา	1) การให้การบริจาทานเพื่อสร้างบุญบารมี 2) ความรักและความผูกพัน 3) ความซื่อตรงและความซื่อสัตย์ 4) การรู้จักให้อภัยทาน
ลีลาการเทศน์หรือศิลปะ แสดง	เป็นการเทศน์โดยใช้เสียงสั่นยาวสลับกันไป “เทศน์โหมสัปมาณิกา”	พระนักเทศน์สามารถแสดงออกได้ตามความเหมาะสมและพอเหมาะแก่สถานะตามที่ท่านมอบหมายภาระหน้าที่การแสดง 1) บางตอนอาจจะมีการใช้น้ำเสียงดุ้นน้ำเสียงอออ่อน 2) บางตอนอาจจะมีการใช้น้ำเสียงการร้องให้ ผสมผสานกันไปเพื่อให้เกิดความสนุก

2. การสังเคราะห์กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการวิจัย พบว่า กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ดมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน ประชาชน
2. การบันทึกองค์ความรู้การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด
3. การสืบทอดและการสืบสานการเทศน์แหล่
4. การปฏิบัติจริงในงานบุญผะเหวด
5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

รายละเอียด ดังปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการ	ลักษณะ	รูปแบบกิจกรรม
การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนประชาชน	การประสานความร่วมมือในการสร้างความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าของประเพณี	การทำกิจกรรมร่วมกัน การสร้างสื่อการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบออนไลน์ และรูปแบบคู่มือ การจัดเวทีสาธารณะหรือเสวนาทางวิชาการ
การบันทึกองค์ความรู้การเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวด	การจัดบันทึกเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวดไว้ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับพระนักเทศน์ ข้อมูลเกี่ยวกับกัณฑ์เทศน์ ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเทศน์แหล่ผะเหวด ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธา เป็นต้น หรือเรียกว่า “การจัดการความรู้ของบุญผะเหวด” “Knowledge Management of BunPhaWet” หรือ “KM of BPW”	“การจัดการความรู้ของบุญผะเหวด” ในรูปแบบของข้อความ, รูปภาพ, วิดีโอ หรือทางโซเชียลมีเดีย อาทิเช่น การไลฟ์ผ่าน Facebook Live , TikTok Live, YouTube Live เป็นต้น
การสืบทอดและการสืบสานการเทศน์แหล่	การฝึกฝน การเรียนรู้ จากสำนักเทศน์แหล่อีสานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนการคงไว้ซึ่งการสืบสานการเทศน์แหล่เอาไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน หมู่บ้าน	การสืบทอดหรือการสืบสานอาจจะเกิดจาก “ครูพักลักจำ” การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านการฟังจากคลิปวิดีโอ การดูผ่าน YouTube และจดจำจากพระนักเทศน์ที่ตนเองสนใจ เป็นต้น
การปฏิบัติจริงในงานบุญผะเหวด	การจัดเทศน์ประเพณีบุญผะเหวดตามฮีตสิบสองครองสิบสี่ให้เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ชุมชน หมู่บ้านเพื่อให้เยาวชนและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดประเพณีการเทศน์ผะเหวด	เริ่มตั้งแต่การเตรียมสถานที่ การจัดเตรียมเครื่องไทยธรรม การจัดเตรียมครุภัณฑ์ การเตรียมศาสนพิธีกร เป็นต้น
การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ	การมีเครือข่ายความร่วมมือยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	ความร่วมมือของเครือข่ายเกิดจากการร่วมกลุ่มขึ้นเฉพาะกิจ เช่น กลุ่มโรงเรียนต่าง ๆ กลุ่มองค์กรสาธารณะ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มพ่อค้าแม่ค้า กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มหน่วยงานภาคเอกชน และกลุ่มของพระนักเทศน์ เป็นต้น

3. สร้างรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เป็น “แหล่งเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมบุญผะเหวด” มีรูปแบบสำคัญ 6 มิติ ได้แก่ 1) มิติการธำรงรักษา 2) มิติของการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา 3) มิติการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าประเพณี และวัฒนธรรม 4) มิติด้านการบริหารและการจัดการ 5) มิติด้านพื้นที่ต้นแบบ และ 6) มิติด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

มิติ	ลักษณะ	แนวทางการพัฒนา
มิติการธำรงรักษา	การรักษาตามฮีตสิบสอง ครองสิบสี่	1) การสร้าง “ความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ ความ สามัคคี และความรัก” 2) การรักษาตามฮีตสิบสองครองสิบสี่หรือบุญเดือนสี่ให้ เกิดความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 3) การสืบทอดทำนองการเทศน์แหล่ให้กับพระนักเทศน์ หรือผู้สนใจ 4) การจัดตกแต่งเครื่องไทยธรรมให้ครบ (ครุภัณฑ์) เช่น การประดับธง ผ้าผะเหวด ตันกล้วย ตันอ้อย พรวัว เทียน และอื่น ๆ
มิติของการถ่ายทอด ความรู้และภูมิ ปัญญา	ถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยว	1) การบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับอานิสต์การทำบุญผะ เหวด การจัดเตรียมเครื่องไทยธรรม (ครุภัณฑ์) การอบรม การทำธง การอบรมการทำผะเหวด และการอบรม เกี่ยวกับทำนองการเทศน์ เป็นต้น 2) การจัดเทศน์ผะเหวดไปศึกษาดูงานตามแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ
มิติการสร้าง มูลค่าเพิ่มของสินค้า ประเพณีและ วัฒนธรรม	ใช้ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นทุนการขับเคลื่อน เศรษฐกิจชุมชน	1) พื้นที่ของการทำบุญและเป็นตลาดแห่งการ แลกเปลี่ยนสินค้าและผลิตภัณฑ์ 2) ผลิตภัณฑ์และของที่ระลึก
มิติด้านการบริหาร และการจัดการ	พัฒนาพื้นที่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	1) ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านคน เงิน อุปกรณ์ และการจัดการ 2) ต้องดำเนินการเชิงรุกและทำให้แหล่งเรียนรู้มีชีวิตชีวา น่าสนใจ เช่น การมีจุด Check In
มิติด้านพื้นที่ต้นแบบ	กระบวนการเอื้อต่อการ เรียนรู้สามารถสืบค้นข้อมูลได้ อย่างสะดวกและรวดเร็วโดย ผ่านการใช้โซเชียลมีเดีย	1) การถ่ายทอดสด 2) การบันทึกข้อมูลในรูปแบบสื่อออนไลน์ 3) การจัดสร้างเว็บไซต์ของแหล่งเรียนรู้
มิติด้านการมีส่วนร่วม ของกลุ่มผู้มีส่วน ได้ส่วนเสีย	1) หน่วยงานราชการ 2) วัดและผู้นำทางศาสนา 3) ผู้นำชุมชนและปราชญ์ ชาวบ้าน 4) ชาวบ้านและเยาวชน 5) ภาคการศึกษา 6) ภาคีเครือข่าย 7) นักท่องเที่ยว	1) สนับสนุนงบประมาณ กำหนดนโยบาย 2) หลักสูตรของการเรียนรู้ในการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น 3) จัดเตรียมสถานที่และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม กับการเป็นแหล่ง 4) การถ่ายทอดหลักการ วิธีการ เกี่ยวกับรูปแบบการจัด งานบุญผะเหวด 5) การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบุญผะเหวด 6) เรียนรู้และลงมือทำกิจกรรมจริง 7) การบูรณาการบุญผะเหวดเข้ากับการเรียนการสอน และการวิจัย 8) สนับสนุนด้านการแนะนำหรือโปรโมทแหล่งท่องเที่ยว การออกร้านค้า และการขายของที่ระลึก เป็นต้น 9) การเป็น “ผู้เรียนรู้” และ “ผู้เผยแพร่”

3. รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ดมีขั้นตอน 6 ข้อ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ เริ่มจากการสำรวจข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพื้นที่พร้อมกับค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พระสงฆ์นักเทศน์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญกับการจัดงานเทศน์ผะเหวด เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ เป็นต้น

ภาพที่ 2 สถานที่จัดประเพณีการเทศน์ผะเหวดของชุมชน “วัดนันทิยาราม”

ที่มา: เสกสรรค์ สนวา และ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ (2568)

2. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อเปิดโอกาสให้ 1. หน่วยงานราชการ 2. วัดและผู้นำทางศาสนา 3. ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน 4. ชาวบ้านและเยาวชน 5. ภาคการศึกษา 6. ภาคีเครือข่าย และ 7. นักท่องเที่ยว ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อวางแนวทางการพัฒนาพื้นที่ให้เป็น “แหล่งเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมบุญผะเหวด”

3. การออกแบบพื้นที่ต้นแบบ ผลจากจัดเวทีระดมความคิดเห็นนำมาสู่การกำหนดแผนแม่บทพื้นที่ต้นแบบบุญผะเหวด ประกอบด้วย การกำหนดพื้นที่สำหรับการจัดเทศน์ผะเหวด และพิธีกรการจัดโซนจำหน่ายสินค้าทางประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ข้าวพันธุ์ วัตถุมงคล ธูปที่ระลึกและอื่น ๆ เป็นต้น พร้อมทั้งขั้นตอนการออกแบบควรต้องมีการสร้างผังของการเรียนรู้บุญผะเหวด และจัดพื้นที่สำหรับการแสดงนิทรรศการประเพณีบุญผะเหวดเพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และประชาชนที่มีความสนใจทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

4. การดำเนินงาน เป็นการจัดเทศน์ผะเหวดขึ้นจริง โดยการประยุกต์วิธีการ รูปแบบ และเครื่องไทยธรรมให้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับการเป็นพื้นที่เรียนรู้ การสาธิตการทำครุฑพัน การสาธิตการทำธงไชยแมงมุม และการจัดนิทรรศการบุญผะเหวดเพื่อทดสอบการใช้พื้นที่จริงและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค จุดอ่อนและจุดแข็งของการจัดงานบุญผะเหวด

5. การประเมินผลและการปรับปรุง การประเมินผลและสรุปข้อมูลจากผู้เข้าร่วมงานเกี่ยวกับความพึงพอใจ การรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำข้อมูลที่ได้รับไปพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการ ปรับปรุงรูปแบบ ปรับปรุงสถานที่ให้ดีขึ้น ทั้งนี้ การปรับปรุงต้องยึดโยงการสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อประเพณีบุญผะเหวด

6. การขยายผลการดำเนิน การวางแผนในระยะยาวเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ตลอดจนในอนาคตเกิดการพัฒนาลูกสูตร

ท้องถิ่นศึกษาให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับบุญผะเหวด และปลูกฝังความเชื่อที่ว่า “บุญผะเหวดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า” ดังนั้น จึงควรธำรงรักษาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนและสังคมสืบไป

“...การพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ควรมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ หนึ่งการวิเคราะห์บริบทเพื่อค้นหาว่าภายในบริบทแห่งนั้นมีเหมาะสมหรือไม่ สองการลงมือพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้โดยการจัดแบ่งโซนให้ชัดเจนว่า โซนใดเหมาะสมที่จะใช้สำหรับทำอะไร และสามารถประเมินแผนงาน เมื่อมีการพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้แล้วต้องสะท้อนให้ได้ว่าแหล่งเรียนรู้ที่ตั้งขึ้นมีจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร และหากมีจุดด้อยจะแก้ไขด้วยวิธีการใด...” (ปราชญ์ชาวบ้าน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มีนาคม 2568)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

วิเคราะห์รูปแบบ เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด
รากฐานความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวดที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากการติดจนถึงปัจจุบัน เกิดจากความเชื่อที่ปรากฏในหนังสือมาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่แฝงไปด้วยกุศโลบายเกี่ยวกับสร้างบุญบารมี ส่วนรูปแบบการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งออกได้ 2 แบบ ได้แก่ การเทศน์แบบลำผะเหวดและการเทศน์แหล่ประยุกต์ โดยนิยมเทศน์แบบ 3 ธรรมาสน์ มักจะปรากฏเห็นบ่อยครั้งในชุมชนหรือหมู่บ้านทั่วไปที่มีการจัดงานบุญผะเหวดขึ้น พระนักเทศน์ที่ได้รับการนิมนต์มาเทศน์ก็จะแสดงบทบาทสมมติของแต่ละรูปตามความถนัด เช่น พระเวสสันดร มัทรี ชูก เป็นต้น และแก่นสาระหรือเค้าโครงการเทศน์ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1. การเกริ่นนำเพื่อบอกเล่าเรื่องราวและสาระสำคัญเพื่อดึงดูดผู้ฟัง 2. เนื้อหา เป็นเรื่องราวที่สอนเกี่ยวกับบาปและบุญ ความกตัญญูต่เวทีย ซึ่งเป็นแก่นสาระสำคัญของเรื่องราวการเทศน์ และ 3. สรุป เป็นข้อคิดหลักธรรมะที่ได้จากเนื้อเรื่องเพื่อยกยอให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ดมี 5 ลักษณะ ได้แก่ 1. รูปแบบการแสดงธรรมะ 2. เทคนิคการสื่อสาร 3. ปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟัง 4. แก่นสาระแห่งธรรมะ และ 5. ลีลาการเทศน์หรือศิลปะแสดง

การสังเคราะห์กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนประชาชน 2. การบันทึกองค์ความรู้การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด 3. การสืบทอดและการสืบสานการเทศน์แหล่ 4. การปฏิบัติจริงในงานบุญผะเหวด และ 5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบสำคัญ 6 มิติ ได้แก่ 1. มิติการธำรงรักษา 2. มิติของการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา 3. มิติการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าประเพณีและวัฒนธรรม 4. มิติด้านการบริหารและการจัดการ 5. มิติด้านพื้นที่ต้นแบบ และ 6. มิติด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด มีขั้นตอน 6 ข้อ ได้แก่ 1. การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ 2. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม 3. การออกแบบพื้นที่ต้นแบบ 4. การดำเนินงาน 5. การประเมินผลและการปรับปรุง และ 6. การขยายผลการดำเนิน

2. อภิปรายผล

วิเคราะห์รูปแบบ เทคนิคและวิธีการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด
รูปแบบการเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งออกได้ 2 แบบ ได้แก่ การเทศน์แบบลำผะเหวดและการเทศน์แหล่ประยุกต์ ส่วนแก่นสาระหรือเค้าโครงการเทศน์ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1. การเกริ่นนำ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวและสาระสำคัญเพื่อดึงดูดผู้ฟัง 2. เนื้อหา เป็นเรื่องราวที่สอนเกี่ยวกับบาปและบุญ ความกตัญญูต่เวทีย ซึ่งเป็นแก่นสาระสำคัญของเรื่องราวการเทศน์ และ 3. สรุป เป็นข้อคิดหลักธรรมะที่ได้จากเนื้อเรื่องเพื่อยกยอให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ การเทศน์แหล่อีสานเป็นการเทศน์โดยใช้น้ำเสียงเปล่งออกมาลักษณะสั้น ยาว เพื่อทำให้เกิดความไพเราะ ผู้ฟังเทศน์เกิดความเข้าใจง่ายและลึกซึ้งในเนื้อหาสาระ พร้อมทั้งผู้ฟังเทศน์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุก็จะเกิดความรู้สึกร่วมไปตามตัวละครที่พระนักเทศน์ได้พรรณนาขึ้น การเทศน์ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “โผสัปมาณิกา” ซึ่งสอดคล้องกับ สมนึก บ่อชน (2562) ที่กล่าวว่า การเทศน์เสียงหรือการ

เทศน์แหล่ประยุกต์ล้วนได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากผู้ฟังได้รับอรรถรสในการฟัง ผู้เทศน์จะต้องมีน้ำเสียงที่ดี สามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้อยากทำตามพระโพธิสัตว์ การเทศน์ทำนองแหล่นี้นี้ยังสามารถแบ่งเป็นการเทศน์แหล่ใน (เนื้อหาเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก) และการเทศน์แหล่นอก (การเทศน์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระเวสสันดร) แต่จะเป็นการใช้ปฏิภาณโวหารว่าเป็นกลอนสด เช่น การเทศน์แหล่อวยพร การเทศน์เรียกวิญญาณ เป็นต้น และสอดคล้องกับ วัชรวุธ ศรีภูมิกุล (2564) พบว่า การเทศน์แหล่อีสานเป็นการแสดงธรรมโดยใช้ลีลาทำนองเสียงแบบขับลำนำและสนทนาโต้ตอบผ่านเรื่องเล่าแบบสมมติภาวะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อสารสารัตถะธรรมให้แก่ผู้ฟังผ่านบทเทศน์แหล่อีสาน นิยมเทศน์ในประเพณีบุญมหาชาติหรือบุญชะเวต องค์ประกอบของการเทศน์แหล่อีสานของคณะอริยฐานเสียงธรรมมี 3 ส่วน คือ 1. ผู้ส่งสารหรือพระนักเทศน์ 2. ผู้รับสาร และ 3. สารหรือตัวบทเทศน์แหล่อีสาน เป็นต้น

กระบวนการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่อีสานงานประเพณีบุญชะเวตจังหวัดร้อยเอ็ด

มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน ประชาชน 2. การบันทึกองค์ความรู้การเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญชะเวต 3. การสืบทอดและการสืบสานการเทศน์แหล่ 4. การปฏิบัติจริงในงานบุญชะเวต และ 5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ การรักษาประเพณีและวัฒนธรรมต้องเกิดจากความตระหนักในคุณค่าและสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันไม่ให้ประเพณีบุญชะเวตเลือนหายไปตามยุคสมัยใหม่ จึงควรต้องมีการมีสืบทอดการเทศน์ผ่านการเทศน์แหล่ทำนองอีสาน และต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับ อนุชา พิมพ์ศักดิ์ (2557) ที่กล่าวว่า การอนุรักษ์การเทศน์แหล่อีสานควรสืบทอดผ่านทำนอง โดยเรียนรู้และจดจำในลักษณะเรียนโดยตรงกับพระนักเทศน์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจโดยผ่านการศึกษาจากศิลปินที่มีการบันทึกไว้ และยังสอดคล้องกับ พระเมธีพร ชนติสาโร (ซึ่งรัมย์) (2561) ที่กล่าวว่า การรักษาเอกลักษณ์ควรทำผ่านการใช้ภาษาถิ่น เพราะ ภาษามีความเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์และชุมชน ดังนั้น การรักษาจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนบุญประเพณีบุญชะเวตให้เกิดขึ้นในชุมชนและให้ประเพณีบุญชะเวตคงอยู่สืบไป และสอดคล้องกับ พระกิตติเอก ปาณญา (2560) พบว่า สภาพลักษณะของการเทศน์แหล่มหาชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สภาพทำนองการเทศน์ แหล่มหาชาติต้องเรียนรู้ทำนองหลวง ทำนองราชวารี และทำนองประจำถิ่น สภาพการเรียนรู้การเทศน์แหล่มหาชาติ พระภิกษุสามเณรต้องมีความสนใจแบบจริงจัง และด้านสภาพการสืบสานการเทศน์แหล่มหาชาติ ควรฟื้นฟูการเทศน์มหาชาติแบบโบราณที่กำลังสูญหาย ปัจจุบันจัดเทศน์กันตามประเพณี พระเทศน์จึงต้องประยุกต์พอให้เข้าใจเรื่องทั้ง 13 กัณฑ์

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญชะเวต จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบสำคัญ 6 มิติ ได้แก่ 1. มิติการธำรงรักษา 2. มิติของการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา 3. มิติการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าประเพณีและวัฒนธรรม 4. มิติด้านการบริหารและการจัดการ 5. มิติด้านพื้นที่ต้นแบบ และ 6. มิติด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบทางวัฒนธรรมต้องอาศัยพลังภาคีเครือข่ายต่าง ๆ และต้องผสมวิธีที่หลากหลายในทุกมิติ เพื่อช่วยในการธำรงรักษาอัตลักษณ์การเทศน์แหล่บุญชะเวตคงอยู่กับชุมชนที่เด่นชัดขึ้นท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (2003) กล่าวว่า อัตลักษณ์ (Identity) ว่าเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ (Non-fixed) และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Fluid & Dynamic) ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว (Essentialist) แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางวาทกรรม (Discursive Process) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอัตลักษณ์สามารถถูกเปลี่ยนแปลงและต่อรองได้ตลอดเวลา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชพล แยมกลีบ (2564) พบว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนยังมีโอกาสสามารถพัฒนาต่อได้โดยผ่านความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่สามารถเข้ามาช่วยด้วยสร้างเอกลักษณ์และเพิ่มการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนขับเคลื่อนทรัพยากรศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่สู่การเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีระบบเศรษฐกิจที่ทั้งสร้างสรรค์และมีความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่ของการจัดงานบุญประเพณีบุญผะเหวด ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดประเพณีบุญผะเหวดให้คงอยู่ โดยสนับสนุนบุคลากร สนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดประจำปี

1.2 ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น วิชาท้องถิ่นศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นหลักสูตรเฉพาะของแต่ละโรงเรียนหรือแต่ละแห่งเพื่อให้นักเรียนและผู้สนใจมีความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวด

1.3 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสืบทอดและอนุรักษ์ประเพณีบุญผะเหวดให้คงอยู่คู่กับชุมชนและสังคมไทย โดยให้เยาวชน ประชาชน และผู้สนใจได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการจัดกิจกรรมประเพณีบุญผะเหวดขึ้น เช่น การลงมือปฏิบัติ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเทศน์แหล่อีสานกับการเทศน์แหล่ภาคกลางในประเด็นเกี่ยวกับทำนองรูปแบบการเทศน์ และเทคนิคการเทศน์

2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์หอนาคตภาพของการเทศน์แหล่อีสานประเพณีบุญผะเหวดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จากแหล่งทุนสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กำไลทอง ปันนำ. (2543). *ผลกระทบจากการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่มีต่อชุมชนในกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2554). *พระศรีอารียะมาเมื่อไรและพระพุทธเจ้า 9 พระองค์*. มูลนิธิพ่อหลวง แม่พัว ทรงฤกษ์.
- ประทวน วันนิจ และ มนูญ สอนโพนงาม. (2565). *วิกฤตวัฒนธรรมเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล*. *วารสารวามัญองแหรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(2), 117 - 126.
- ประเวศ วะสี. (2539). *เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร*. ม.ป.ท.
- ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์. (2555). *การออกแบบการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรชัย ศรีสารคาม. (2538). *บุญเดือน 4 บุญเดือน 5 ของอีสาน*. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- พระกิตติเอก ปาณิญา. (2560). *การพัฒนากระบวนการฝึกเทศน์แหล่มหาชาติสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา กระบวนการเทศน์แหล่มหาชาติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. DSpace Repository. <https://buuir.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/7234>.
- พระครูสุตสารพิมล (พิมพ์ ป.). (2549). *พิมพ์แหล่มหาชาติ 13 กัณฑ์ สำนวนอีสาน (แหล่พระเวสสันดร)* [168]. คลังนาธรรม สังฆภัณฑ์.
- พระบรรจบ อีรวโส (ศรีแพงมน). (2549). *ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพ์ อดมทินโน)* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. e-Thesis Central Library Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/3640>.

- พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีฟ้าแล้ว). (2564). *พลวัตและการปรับตัวของการเทศน์แหล่อีสานในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิต, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. e-Thesis Central Library Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/3390>.
- พระมณีพร ขนดีสารโร (ซึ่งรัมย์). (2561). *ศึกษาอิทธิพลประเพณีบุญเทศน์มหาชาติที่มีต่อพุทธศาสนิกชน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวิจิตรปฏิภาณ. (2555). *มหาชาติมหาเวสสันดรชาดก (ฉบับทรงเครื่อง)*. สถาบันบันลือธรรม.
- รัชพล แยมกลีบ. (2564). การพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปวัฒนธรรม กรณีวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วิถีคนปลายบาง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 9(2), 300 - 308.
- วัชรวุธ ศรีภูมิกุล. (2564). *การเทศน์แหล่อีสานคณะอริยฐานเสียงธรรม วัดสว่าง ตำบลหนองดก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม]. DSpace at Mahasarakham University. <http://202.28.34.124/dspace/handle/123456789/2298>.
- วิเชียร แสนมี. (2560). รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาด้วยการเทศน์แหล่อีสาน. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 6(2), 119 - 140.
- สนิท สมัตการ และ สุพรรณิ ไชยอำพร. (2538). *สังคมไทยภาวะปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต (พ.ศ. 2535 - 2550)*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สมนึก บ่อชน. (2562). *การสร้างสรรคืบทเทศน์และประเพณีบุญผะเหวดในจังหวัดร้อยเอ็ด* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม]. DSpace at Mahasarakham University. <http://202.28.34.124/dspace/handle/123456789/386>.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. (2564). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด*. <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/233/iid/62543>.
- เสกสรรค์ สนวา และ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์. (2568). *สถานที่จัดประเพณีการเทศน์ผะเหวดของชุมชน “วัดนันทิยาราม”* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- เสริมศักดิ์ ขุนพล. (2558). การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอ. *วารสารปาริชาติ*, 28(3), 82 - 103.
- อนุชา พิมพ์ศักดิ์. (2557). *สำนักเทศน์เสียง อัตลักษณ์และการสืบทอดการเทศน์แหล่ทำนองอีสาน*. กระทรวงวัฒนธรรม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *อัตลักษณ์ ความหลากหลาย และพลวัตทางสังคมวัฒนธรรม*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Hall, S. (2003). Cultural Identity and Diaspora. In Braziel, J., & Mannur, A. (Eds.), *Theorizing Diaspora : A Reader* (155 - 172). Blackwell.
- Hawkes, J. (2001). *The Fourth Pillar of Sustainability : Culture's Essential Role in Public Planning*. Common Ground Publishing.